

Дмитренко Вікторія

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української та зарубіжної літератур
Криворізький державний педагогічний університет
(м. Кривий Ріг, Україна) dmytrenko1811@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8364-014X

АРХЕТИП ДОМУ В РОМАНІ ГАЛИНИ ВДОВИЧЕНКО «МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ПРОЦЕС»

У статті репрезентовано аналіз роману сучасної української письменниці Галини Вдовиченко «Маріупольський процес» (2015). Це один із перших творів у вітчизняній літературі, який присвячений подіям на Сході України. Твір є переможцем Міжнародного конкурсу «Коронація слова» в номінації «Гранд-Коронація слова – 2015» (змагання серед володарів перших премій за 15 років існування конкурсу). Проблема воєнного конфлікту розглянута письменницею в площині приватних стосунків у загальнолюдському вимірі.

Твір проаналізовано в контексті архетипної критики. Як сюжетотворчий елемент виокремлено архетип Дім, що є засадничим у людській свідомості серед образів-концептів, створених людиною. Такий підхід розширює рецепцію роману, чіткіше окреслює один із основних векторів його сприйняття, універсалізує проблематику, словно оптимізму щодо вирішення військового конфлікту на Донбасі. Звичайний будинок на Сході України під Маріуполем узагальнюється в романі до образу-символу та стає своєрідним матеріальним виявом архетипу Дім. Зруйнована грибок підлога поки що в одній із його кімнат – провісник руйнації першооснов буття, адже Дім для українців символізує захист, затишок, стабільність. Його руйнація позбавляє людину першооснови, робить її перекотиполем. Події 2014 року Галина Вдовиченко презентує через новий вимір відомої ще з античних міфів історії про порятунок героя дівчиною із ворожого табору (Тесей – Аріадна, Ясон – Медя та ін.). Залишник Вітчизни львів'янин Роман важко пораненим потрапив у полон до бойовиків в село під Маріуполем. Від страти й тортур його врятувала місцева дівчина-«сепаратистка» Ольга. Вони разом тяжко працюють, щоб знищити грибок і зберегти від руйнування будинок. Усвідомлення ситуації через архетип Дім дозволяє оптимізувати рецепцію роману, словити надію на позитивні зміни в Україні в недалекому майбутньому.

Ключові слова: архетипна критика, архетип Дім, сюжетотворчий елемент, рецепція.

Dmytrenko Victoria. The Archetype of the House in Halyna Vdovychenko's Novel "The Mariupol Process".

The article analyzes the novel by the modern Ukrainian writer Halyna Vdovychenko – "Mariupol process" (2015). This work is one of the first

ones in Ukrainian literature dedicated to the events in eastern Ukraine. The work is the winner of the International competition “Coronation of the word” in the nomination “Grand Coronation of the word — 2015” (festival among the winners of the first prizes for 15 years of the competition). The writer considers the problem of military conflict in the field of private relations in the universal dimension.

The work analyzes the issue in the context of archetypal criticism. The archetype of the House is singled out as a plot-creating element, which is fundamental in the human consciousness among the images-concepts created by man. This approach expands the reception of the novel, outlines one of the main vectors of its perception more clearly, universalizes the issue, fills with optimism about resolving the military conflict in Donbas. An ordinary house in the East of Ukraine near Mariupol is generalized in the novel to an image-symbol and becomes a kind of material manifestation of the archetype of the House. The floor destroyed by the fungus in one of his rooms is still a harbinger of the destruction of the basics of life, because the House for Ukrainians symbolizes protection, comfort, and stability. Its destruction deprives man of the first principle, makes him a rolling field. Halyna Vdovychenko presents the events of 2014 through a new dimension of the story about the rescue of the hero by a girl from the enemy camp known from ancient myths (Theseus — Ariadne, Jason — Medea, etc). Defender of the homeland Roman from Lviv was seriously wounded and taken prisoner by militants in a village near Mariupol. He was saved from execution and torture by a local girl, a “separatist” Olha. They work hard together to destroy the fungus and save the house from destruction. Awareness of the situation through the archetype of the House allows optimizing the reception of the novel, to fill with hope for positive changes in Ukraine in the near future.

Key words: archetypal criticism, archetype of the House, plot-creating elements, reception.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Архетипна критика сприяє універсальному прочитанню художнього твору. Її інструментарій дозволяє проаналізувати будь-яку найновішу проблему, порушену автором, у зв'язку з попереднім контекстом на глибинному рівні. XXI століття ввело до обігу новий вимір для поняття «війна» — гібридність. Гібридні війни, на жаль, стали нашим сьогоденням. Економічний шантаж, кібератаки, політичні провокації — це тільки вершина айсбергу тих засобів, до яких вдаються країни-агресори. Боротьба за інформаційний простір є одним із основних видів протистоянь у такій війні, а література стає одним із важливих видів зброї. В умовах гібридної війни письменникові, як зазначає Ярослав Поліщук, «доводиться вкотре пригадувати патріотичну місію, яку, здавалося б, постмодернізм давно вже відмінив і відправив в архів» [7, с. 129].

Події останніх років в Україні активізували появу в літературі творів, які тематично пов'язані з подіями Євромайдану, Революції Гідності, антитерористичної операції на Сході України. З'явилося чимало текстів різних жанрів, у яких виразно артикульовано проблеми

гібридної війни між Україною й Росією. Однак, зі зрозумілих причин, події продовжують бути болючими, а проблеми невирішеними. Отже, вони ще належним чином художньо не відрефлектовані, а їх літературознавча рецесія перебуває у стадії розробки. Доки тривають військові дії не може бути оприлюднена значна кількість інформації про масштаби й наслідки трагедії, що, у свою чергу, ускладнює, а в деяких випадках просто унеможливує в літературі повноцінне осмислення ситуації з метою уникнення повторення фатальних помилок у майбутньому.

У творах сучасних вітчизняних письменників спостерігаємо широкий спектр репрезентації різних аспектів гібридної війни, інтерпретуються смисли як інформаційного, так і фізичного протистояння з акцентом на гібридній агресії Росії проти України. Роман Галини Вдовиченко «Маріупольський процес» є одним із перших творів такого ґатунку. Його особливістю є оптимістична домінанта, а також спроба письменниці на глибинному рівні пояснити витoki агресії та репрезентувати одну з можливих версій припинення конфлікту на Донбасі. Аналіз твору Галини Вдовиченко «Маріупольський процес» із позицій архетипної критики з акцентуванням на архетипі Дім, є, на нашу думку, найбільш продуктивним і переводить твір в іншу площину рецесії й художньої вартості. Отже, аналіз специфіки репрезентації теми гібридної війни з позицій архетипної критики у творах сучасної української літератури вважаємо актуальним, особливо в контексті актуалізації архетипу Дім в романі Галини Вдовиченко «Маріупольський процес».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Початок творчої діяльності Галини Вдовиченко позначено 2008 роком. Її художній доробок нараховує сьогодні достатню кількість творів різних жанрів, проте його усвідомлення на літературознавчо-критичному рівні ще тільки починається. Маємо сьогодні переважно передмови до видань окремих творів письменниці, а також відгуки на сторінках «Критики» і ЛітАкценту Олега Коцарева [4], Ганни Улюри [9] та ін. Ганна Улюра в публікації «Донбаський полонений» схвально відгукнулася про твір, хоч і вказала на деякі штампи та пропагандистські епізоди в романі. Дослідниця наголосила, що Галина Вдовиченко намагається *«утримати увагу читача, надавши йому можливість самоідентифікації»* [9]. Ніна Герасименко в публікації «Особливий погляд (огляд романів українських письменниць про події революції гідності та війну на Сході України)» (7 номер за 2018 рік академічного журналу «Слово і Час») розглядає роман Галини Вдовиченко

«Маріупольський процес» у контексті таких творів сучасних українських письменниць, як: «Приватний щоденник. Майдан. Війна...» Марії Матіос, «Гудзик-2» Ірен Роздобудько, «Ти зробив усе, що зміг» Лесі Орляк, «Оголений нерв» і «Повернутися дощем» Світлани Талан, «Мій тато став зіркою» Галини Кирпи та ін. Авторка наголошує на тому, що ці твори не естетизують дійсність, проте дають можливість для самостійного осмислення гострих проблем сучасності. Ярослав Поліщук у монографії «Реактивність літератури» [8] присвятив роману Галини Вдовиченко підрозділ «Війна з відстані любові». Літературознавець наголосив на «жіночому обличчі» війни в романі, на мові «змирення й любові», яку обрала письменниця для твору. Однак роман «Маріупольський процес», як і загалом творчість Галини Вдовиченко, ще достатньо не осмислений у сучасному літературознавстві.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Роман Галини Вдовиченко «Маріупольський процес» був уключений у коло зацікавлень українських критиків, одразу після публікації. Твір осмислювався з різних позицій, особлива увага була звернена на специфіку художнього вирішення письменницею проблеми любові і війни, на традиційність і новаторство в її репрезентації в час переформатування українського самоусвідомлення. Більшість критиків «пішли вслід за автором», яка на обкладинці роману зазначила: «Він. Вона. Війна» [2]. Однак з позицій архетипної критики твір іще не розглядався, а архетип Дім як домінуючий у романі не був представлений у жодній з публікацій. У цьому вбачаємо наукову новизну цієї статті.

Мети та завдання статті. Метою статті є аналіз роману Галини Вдовиченко «Маріупольський процес» із позицій архетипної критики шляхом виокремлення архетипу Дім. Реалізація мети передбачає вирішення наступних завдань:

- 1) з'ясування особливостей функціонування архетипу Дім в українській ментальності;
- 2) виокремлення архетипу Дім із загальної структури роману;
- 3) окреслення значення архетипу Дім в реалізації проблематики твору;
- 4) усвідомлення означення ролі архетипу Дім у процесі осмислення витоків гібридної війни й рецепції роману.

Виклад основного матеріалу дослідження. Архетипи, за однією з інтерпретацій, — це давні поняття, які зберігаються в нашій

мозковій структурі й мають тісний зв'язок з нашими пращурами. К. Юнг частково порівнює їх з інстинктами у тварин, коли людина вже народжується з якоюсь генетичною інформацією. Саме на базових архетипах тримається життя — це Любов, Родина, Дім, Вдячність, Щастя, тобто глибинні вічні цінності, які можуть бути зруйновані негативними подіями ззовні. Без чітко окресленого одного з них людина робить неправильні вчинки, наслідком яких є порушення життєвої цілісності та швидке наближення до Смерті. Проте Смерть — це не найстрашніше, що може статися з людиною, у якої зруйновано базовий архетип / архетипи. Руйнація внутрішнього стрижня, цілісності людського єства відбувається з тими, хто порушує загальнолюдські закони, здійснюючи своєрідне насильство над власними архетипами, піддавшись примарній спокусі. Такими в романі «Маріупольський процес» є Вітьок та інші бойовики.

Здавна архетип Дім конотує з такими поняттями, як: доля, домашнє вогнище, щось головне (сакральне), щось близьке, те, що належить людині. Дім як Вітчизна, Дім як домашнє вогнище, Дім як край батьків. Це полісемантичне поняття, базове для літератури зокрема й культури загалом. Дім належить до *«основположних, всеохопних архетипних образів-концептів, що з прадавніх віків функціонують у людській свідомості. На відміну від первісних архетипів — явищ природи, дім — поняття культурне явище людських рук і фантазії»* [5, с. 115].

Дім — одне з найдавніших понять, яке дає нам силу. Воно не означає будинок, квартиру й т. п. Це поняття простору, у якому живе людина. Це своєрідний світомоделюючий стрижень, який утворюється завдяки самоусвідомленню й самоідентифікації людини, вибором її місця у Всесвіті.

На колишній радянській території архетип Дім було піддано руйнації, коли влада відібрала в людей будинки й землю пращурів, зганяла їх у міста для будівництва заводів і фабрик. Архетип Дім було деформовано й навіть якоюсь мірою стерто з пам'яті в тому розумінні, яке було в наших пращурів. Архетип Дім було переведено в простір держави. Згадаймо слова з відомої пропагандистської радянської пісні Давида Тухманова на слова Володимира Харитоновна, що постійно звучала з 1972 року: *«Мой адрес не дом и не улица, мой адрес — Советский Союз!»*. Домом для багатьох стала робота, а особистісна реалізація можливою лише за межами дому. Поняття Дім як одна з основних життєвих складових було просто стерто із підсвідомості людей, які проживали й проживають у промислових, штучно утворених регіонах, одним із яких в Україні є Донбас. Галина

Вдовиченко в романі «Маріупольський процес» проводить думку про те, що для того, аби змінити ситуацію, необхідно відродити втрачене відчуття дому в мешканців Донбасу. Це, у першу чергу, на думку авторки, призведе до морального зцілення. Саме порядком чужого дому, у прямому сенсі, займається герой роману галичанин Роман, який опинився в селі під Маріуполем на Сході України у 2014 році, пораненим потрапивши в полон.

Дім — це місце життя предків, зі своїми особливими звичаями, укладом, способом існування. Він здатний захистити своїх мешканців від ворогів. Руйнація дому в ширшому розумінні є руйнацією того, що об'єднує родину. Тому в романі Галини Вдовиченко початок руйнації будинку пращурів символізує початок втрати ґрунту, базових первнів. Захистити свій дім, означає захистити рідну землю. У творах літератури, як української, так і зарубіжної, архетип Дім має широкий спектр смислів: «дім — поле битви», «дім край дороги», «дім на горі», «дім-родина», «дім без господаря», «дім без фундаменту», «дім-цвинтар», «карточний дім», «ляльковий дім» і т. п.

Життя в умовах воєнного конфлікту скорегувало самоусвідомлення й самоідентифікацію багатьох українців не залежно від матеріальних статків чи рівня освіченості. Це позначилось на тематиці та проблематиці сучасної культури. *«Художня література, будучи чутливим нервом подібних змін, лишається щодо них доволі вразливою — чи то через відверте зображення чи осмислення, чи то, навпаки, через багатозначне замовчування. Зрештою, література дуже міцно інтегрована в сучасний інформаційний потік, вона виробляє власні способи його фільтрування та переформатування»* [7, с. 114]. У сучасній українській літературі тема війни представлена досить широко Ганною Скоріною, яка досліджує твори про війну на Сході України, спробувала скласти список, щоб мати уявлення про їх кількість. У 2020 році він нараховував більше ніж п'ятисот книг. Це і паперові видання, електронні книжки й онлайн-щоденники. Така кількість творів дозволяє говорити про окремий пласт літератури подібної тематики. Книжки дуже різні як за проблематикою, так і за особами авторів. Пишуть на цю тему професійні письменники, журналісти, волонтери, самі військові (близько ста двадцяти написані військовими). Для більшості з них війна стала поштовхом до творчості. В основному, твори цієї тематики об'єднує тяжіння до документалістики, навіть при чітко вираженому белетристичному характері. Одним із пояснень такої ситуації може бути безпосередня участь авторів у подіях у різних якостях (волонтерів, учасників

бойових дій, дотичність фактів біографії або їх самих, або близьких їм людей і т. п.). Серед творів, які написані професійними письменниками на загальному фоні виділяємо «Інтернат» Сергія Жадана, «Довгі часи» Володимира Рафеєнка, «Літо-АТО» Олафа Клеменсена. Усі вони по-різному інтерпретують болючі для нашого суспільства й актуальні нині проблеми. Олаф Клеменсен презентує власну метафоричну рефлексію Революції Гідності й війни на Сході, створюючи своєрідне полотно подій з емоцій, кольору та простору. Це щоденник, сповнений широкого спектру емоцій: від любові до болю й ненависті, від замріяності до напруження, натуралістично правдивий і ліричний одночасно. У романі Володимира Рафеєнка тісно переплелися міфологічне й фантазмагоричне. Назва книги відсилає до Біблії (Псалом 22), створюючи алюзію на своєрідне молитовне заклинання, як містичний спосіб розв'язання проблеми, яка, на жаль, не вирішена й до сьогодні. У романі «Інтернат» Сергій Жадан, як і Галина Вдовиченко, поняття Дому уводить як так званий лакмусовий папірець, поділяючи персонажів твору на тих, для яких дім — святиня, і тих для кого це просто «тисячка цеглин», тобто архетип Дому в їхній свідомості також деформований.

Роман Галини Вдовиченко «Маріупольський процес» було видано у 2015 році у видавництві «Клуб сімейного дозвілля» (Харків). До цього письменниця за рукопис роману отримала перемогу в Міжнародному конкурсі «Коронація слова» в номінації «Гранд-Коронації слова — 2015» (змагання серед володарів перших премій за 15 років існування конкурсу). Роман опинився в першій сімці кращих книжок року за результатами Всеукраїнського рейтингу в номінації «Красне письменство. Жанрова література».

До виходу «Маріупольського процесу» Галина Вдовиченко була відома як письменниця, у тематиці якої переважали так звані жіночі твори. Дебютувала в літературі у 2008 році з романом «Пів'яблука», який став лідером продаж того часу. У 2013 році роман був відредагований авторкою, а також отримав продовження — «Інші пів'яблука». Наступний твір «Замок Гербургів» отримав першу премію в номінації романи на конкурсі «Коронація слова — 2009». Твір вийшов під назвою «Тамдевін». Сьогодні вона є авторкою чи співавторкою близько 40 книжок. Письменниця дуже популярна також як автор творів для дітей («36 і 6 котів», «Мишкові Миші», «Засинай. Прокидайся» та ін.).

За свідченням авторки, аналізований роман вона почала писати у вересні 2014, коли під Маріуполем склалась серйозна ситуація. Галина

Вдовиченко в інтерв'ю про історію написання твору зазначала, що була впевнена, що місто залишиться українським, тому не випадково суд над військовими злочинцями, за пророцтвом письменниці, має відбутися саме в Маріуполі. Також поштовхом до написання стала історія, яких тепер ми знаємо чимало, почута у Львівському шпиталі від поранених бійців про кохання між дівчиною-«сепаратисткою» і українським воїном-галичанином, батьки якого після трагічної загибелі сина забрали вагітну дівчину до себе у Львів.

Отже, в основі твору — відома ще з часів античності ситуація, коли героєві вдається звільнитися або виконати певні завдання завдяки тому, що йому допомагає закохана в нього дівчина чи жінка з ворожого табору (Тесеї — Аріадна, Ясон — Медея та ін.). Головний герой твору Роман нагадує тип ідеального героя, дещо забутий, але здавна продукований в літературі, особливо в радянській. Він сповнений тільки позитивних якостей. У багатьох творах різних літератур, які тематично дотичні до теми війни маємо повтор такої ситуації. О. Коцарев у рецензії на роман першим вказав на традиційний сюжет твору про любов жінки до полоненого, який став активно продукуватися в літературі з часів «Кавказького бранця» О. Пушкіна.

Проте окреслене підґрунтя, на яке авторка, як на стрижень, нанизує доволі різнопланові події, не є визначальним для широкого розуміння основного змісту роману. Письменниця порушує набагато глибші, а, точніше, глибинні проблеми. В. Лис у передмові до роману «Людина і любов на війні, псевдо якої АТО» з цього приводу зазначив: «... *Це насамперед роман про історію пізнання людини людиною, про ламання стереотипів щодо «західників» і «східняків», крізь звичайні людські почуття, про відкриття через це пізнання самого себе, світу та перемоги цих почуттів над жорстокістю й абсурдом цієї як, зрештою, і всілякої війни*» [6, с. 8].

Основні події у твору сконцентровані в невеличкому селі неподалік міста Маріуполя, тобто на Донеччині. На початку бойових дій, улітку 2014 року там, у полоні, опинився поранений і контужений львів'янин, призовник, що важливо, Роман. Ольга — місцева дівчина, сестра одного з бойовиків. Брат Вітьок «пристроїв» дівчину, яка тільки закінчила школу і, зі зрозумілих причин, не змогла скласти ЗНО та здійснити свою мрію про навчання на географа, варити обіди бойовикам. Вона приносить черговий обід і стає свідком жакливої картини знущання над полоненими. Несподівано для себе дівчина звертає увагу на жалогідний вигляд одного з них і, піддаючись якомусь незрозумілому пориву, прохає віддати їй його для допомоги по господарству. «*Вона його одразу*

вибрала, ще як тільки побачила від тої самої хвилини, як відчула доторк до правого плеча чогось чи когось невидимого — і здивувалася власному голосу? Що їй потрібний помічник, таке вигадала одразу, а воно так і сталося, нічого без нього їй тут не вдалося б» [2, с. 20]. Бойовики погодились і Роман опинився в ролі раба, прикутого до ліжка посеред двору. Пізніше, коли сусід і друг Романа запитував у дівчини, що вона відчувала, коли бачила в себе в дворі прикутого чоловіка, Ольга не задумуючись відповіла, що пекучий сором.

Основним завданням підневільної праці Романа став порятунок підлоги в одній із кімнат батьківської хати Ольги від грибка, який уже її повністю роз'їв. Для того, щоб урятувати житло від повного знищення Роман і Ольга, а символічно представники Сходу й Заходу України, працюють пліч-о-пліч задля порятунку будинку на Донбасі. Їм слід вибрати «хвору землю», у яку вже глибоко в'ївся грибок, провести дезінфекцію тієї, що залишилася, і настелити нову підлогу. «*Основу там закладено надійну, вони з Ольгою удвох зробили все на совість*» [2, с. 103]. Такі символічні дії є прозорою вказівкою письменниці щодо одного з важливих способів вирішення штучно створеного конфлікту.

Роман дивується ситуації з порятунком підлоги в будинку й у той же час розуміє таку завзятість Ольги щодо збереження власного житла, у якому жили її предки, пройшло її дитинство: «*Тут невідомо, що завтра буде, а вона хату рятує. Щось у цьому є. Мені це подобається*» [2, с. 79]. Ольга одна з усієї родини турбується про житло. Для неї важливо, у якому воно стані: «*Люблю свою землю, свій степ, — каже вона, — як пахнуть трави під сонцем. Найбільше люблю полин, його запах. Маму люблю, бабу Аню, Вітька непутяцього, сестру та племінників. Оцю хату з гнилою підлогою. Тому тут з нею й мучуся, хоча усім моїм це зараз не потрібно. Я більше люблю, ніж ненавиджу. Второпав? Я вперта й витривала. І там де я, буде гарно*» [2, с. 73].

Дім у слов'ян корелює з архетипом Великої матері, із материнським теплом і лоном. Уявлення людини про дуальність світоустрою породжує й чоловічу домінанту архетипу Дім, але в романі Галини Вдовиченко «Маріупольський процес» місцева чоловіча домінанта повністю відсутня, бо батько Ольги помер від горілки, а брат Вітьок не спроможний стати господарем. Мати Ольги, яка б мала стати Берегинею домашнього вогнища, разом зі старшою донькою й онуками виїхала з окупованої території, що також є символічним. Із жінок у домі залишились представниці найстаршого покоління та молодшого. Це баба Аня, яка живе у своєму світі, зовсім не розуміючи подій, які відбуваються в країні, більше пам'ятаючи про те, що було в минулому. Вона вже не

в змозі самостійно піклуватися про себе, тому її онука Оля змушена була залишитись на окупованій території, щоб доглядати за бабусею.

Ставлення рідного онука Вітька до баби Ані дивує. Вона для нього не існує, він сприймає її як своєрідний тягар, хоча й інші родичі для нього існують дуже відносно. Для нього головним авторитетом став Буча-Бучаєв, який за два роки до подій *«до села прибився, до Вірки Суржинської пристав <...>. Сам з Ростова, з Росії»* [2, с. 27]. Роман поставився до літньої жінки з необхідною повагою й розумінням. Це спочатку дивує Ольгу, але поступово вона розуміє, що саме так має бути. *«Коли Роман поруч баби Ані легше давалися випадіння з реальності. Вона тоді не плакала, не сварилася і навіть голосу не втрачала. Чужий хлопець, що прийшов сюди за тисячі кілометрів з протилежного кінця країни, виявляв до неї більше терпіння, ніж рідний онук Вітьок»* [2, с. 91]. Це стало важливим кроком до порозуміння між Романом і Ольгою. *«Дивне почуття спорідненості з цим терплячим хлопцем виповнювало Ольгу, він тримався з її бабою, наче зі своєю рідною. Щось подібне на ревноти часом нагадувало Ользі про себе. Чужинець, а бабі Ані ближчий за своїх»* [2, с. 92].

«Маріупольський процес» — це твір про українців, які можуть протистояти злу тільки об'єднавшись, відкинувши всі, часом просто надумані, а часом принесені із-зовні образи. Це роман про любов як найвище людське почуття, яке здатне змінити людину, стерти будь-які межі й здолати найскладніші обставини. Символічно звучить і вигадане Ольгою слово «МаЛьв», яке поєднало назви таких далеких за відстанню міст Маріуполя та Львова.

Ольга допомагає Роману звільнитися з полону. Він повертається до війська, проте не може забути Ольгу, поступово розуміючи всю глибину їх почуттів. Село, у якому живе Ольга, опиняється під контролем нацивської й Ольга отримує можливість поїхати до Львова, де відвідує батьків нареченого (з матір'ю вона познайомилась до того, коли жінка приїхала викупати сина з полону).

Мисткиня репрезентує зміни, що поетапно відбуваються у свідомості людей. Змінюються цінності, інакше розставляються акценти. Гаряча вода й чисті шкарпетки в окопах — це розкіш, *«ноги в гарячій воді — це кайф»*. Одночасно така переорієнтація цінностей породжує в людях мудрість. Роман із певним засудженням згадує свою довоєнну роботу консультантом із продажу техніки, йому відкривається істинне розуміння слів і справжніх почуттів, які здатні змінити все навколо.

Твір має батальні сцени, які досить вправно виписані авторкою. Є в романі й біль від втрат, і сум за минулим. *«Це наче путівник шляхами війни, де кожна деталь важлива і кожен крок убик — великий ризик»* [3]. Особливо важкими є рядки про знуцання над полоненими, рядки про Іловайські події, які не могла оминати авторка. Роман воював під Іловайськом. На зв'язок із ним близькі чекали довгих чотирнадцять днів (4 дні під обстрілами й 10 днів виходу з оточення). Одночасно авторка подає перегляд батьками хлопця військового параду в Києві. Тим, хто зазнав усіх незлагод війни до цього часу не зрозуміла до кінця ситуація з парадом, а приватні феєрверки лякають і дратують. Смерті побратимів змінили ставлення Романа до війни: *«Щось незворотно змінилося у Романові відтоді. Він не був людиною війни, він дотепер воював без натхнення і зброю до рук брав без трепету, лише за необхідністю, але після загибелі Михалича готовий був йти на ворога зі старим автоматом, зі збитим прицілом, із саперною лопаткою і навіть голіруч»* [2, с. 186]. Але сама назва твору і її розшифровка в тексті вселяє надію й намічає перспективи того, що має й буде покарано тих, хто винний у загибелі великої кількості людей. У це вірив побратим Романа Валік, який був разом з ним, коли «газелька» з українськими воїнами потрапила на окуповану територію, і одразу загинув. Пізніше Роман серед речей хлопця знайшов блокнот, у якому той ретельно записував факти російської агресії в Україні й координати тих, хто в майбутньому зможе це підтвердити. *«Він не говорив про міжнародний суд, він був упевнений, що судовий процес має спочатку відбутися в Україні, вважав, що проводити його треба в Маріуполі»* [2, с. 116]. Роман забирає щоденник собі та продовжує його вести, ретельно занотовуючи нові факти.

Великим плюсом твору є те, що в нього відтворено дух часу. Немає ідеалізації жодної зі сторін конфлікту. Так, у речах убитої снайперши із посвідченням ДНР, було знайдено не тільки сорок тисяч доларів, а й паспорт із пропискою в одному з районів Львівщини. Її куля влучила в Саратова — бойового побратима Романа з російського міста Саратова, який не збирався повертатись до рідного краю поки там путінський режим: *«Казав: мій дім тепер — Україна»* [2, с. 131]. Актуально звучать слова: *«Картина світу похитнулася. Дівчина-західнячка пішла у найманці вбивати земляків, а влучила пострілом у хлопця із Саратова, що захищав тут — сам так казав — нову Україну й майбутню Росію»* [2, с. 130]. У вже звільненому селі Ольги під Маріуполем хтось із сільських хлопців кидає в спину Роману звинувачення «фашист». По-різному себе поводять дорослі односельці

Ольги. Львівська дівчина Ліка передає не роздумуючи через Романа свій крутий джип українським бійцям, зазначаючи, що несподівано дізналася про те, що її батько, високий військовий чиновник заробляє на спекуляції зброєю й військовою технікою.

Галина Вдовиченко зуміла органічно поєднати в романі військові дії й лірику почуттів, майже публіцистичні діалоги та художні описи. Така еkleктика надає роману своєрідності й уводить його до списку кращих творів про війну на Сході України. Зразки художньої літератури, у яких артикуються проблеми гібридної війни, виконують за сучасних умов і своєрідну роз'яснювальну функцію, ширше є важливою зброєю в умовах антиукраїнської пропаганди й прихованої агресії під виглядом оборонної операції.

Висновки з цього дослідження й перспективи розвідок у цьому напрямку. В українській ментальності архетип Дім є базовим серед образів-концептів, створених людиною. Особливості його репрезентації в художній літературі дають уявлення про картину світу митця. Концепт Дім чітко виокремлюється в загальній структурі роману Галини Вдовиченко «Маріупольський процес». Його художня репрезентація дає можливість:

- розставити необхідні пріоритети в складній ситуації;
- розглянути конфлікт у різних вимірах;
- усвідомити витоки гібридної війни й зберегти своєрідний «настрій епохи»;
- намітити оптимістичні перспективи повернення окупованих територій.

Перспективи нашого дослідження вбачаємо в аналізі творів подібної проблематики з позицій архетипної критики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті; пер. з нім. К. Дмитренко, Л. Доронічева, О. Юдін. Київ : Ніка-Центр, 2012. 440 с.
2. Вдовиченко Г. Маріупольський процес : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. 288 с.
3. Гуляєва-Чижович Л. «Маріупольський процес», або зустріч з письменницею Галиною Вдовиченко. URL: <https://photo-lviv.in.ua/mariupolskyj-protses-abo-zustrich-z-pysmennytseyu-halynouy-dvovychenko/> (дата звернення 30.05.2021).

4. Коцарев О. Маріупольський процес. URL: <https://m.krytyka.com/ua/reviews/mariupolskyu-protses> (дата звернення 20.06.2021).
5. Кочерга С. Архетипні мотиви дому і бездомів'я в творчості Лесі Українки. *Studia Methodologica*. 2008. Вип. 25. С. 115–120.
6. Лис В. Людина і любов на війні, псевдо якої — АТО. *Вдовиченко Г. Маріупольський процес : роман*. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. С. 7–8.
7. Поліщук Я. Гібридна топографія. Місця й не-місця в сучасній українській літературі. Чернівці : Книги — XXI, 2018. 272 с.
8. Поліщук Я. Реактивність літератури. Київ : Академвидав, 2016. 192 с.
9. Улюра Г. Донбаський полонений. URL: <http://litakcent.com/2015/10/16/donbaskyj-polonenyj/> (дата звернення 20.06.2021).
10. Юнг К. Архетип и символ. Санкт-Петербург : Ренессанс, 1991. 262 с.
11. Юнг К. Человек и его символы. Москва : Серебряные нити, 2006. 352 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Assman A. (2012). Prostory spohadu. Formy ta transformatsii kulturnoi pamiaty [Spaces of memory. Forms and transformations of cultural memory]; per. z nim. K. Dmytrenko, L. Doronicheva, O. Yudin. Kyiv: Nika-Tsentr. 440 s. [in Ukrainian]
2. Vdovychenko H. (2015). Mariupolskyi protses: roman [The Mariupol process: novel]. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozvillia». 288 s. [in Ukrainian]
3. Huliaieva-Chyzhovych L. «Mariupolskyi protses», abo zustrich z pysmennytseiu Halynoiu Vdovychenko [«The Mariupol process», or meeting with the writer Halyna Vdovychenko]. URL: <https://photo-lviv.in.ua/mariupolskyj-protses-abo-zustrich-z-pysmennytseyu-halynouy-vdovychenko/> (accessed 30 May 2021). [in Ukrainian]
4. Kotsariev O. (2015). Mariupolskyi protses [Mariupol process]. URL: <https://m.krytyka.com/ua/reviews/mariupolskyu-protses> (accessed 20 June 2021). [in Ukrainian]

5. Kocherha S. (2008). Arkhetypni motyvy domu i bezdomiv'ia v tvorchosti Lesi Ukrainky [Archetypal motives of home and homelessness in the creation of Lesya Ukrainka]. *Studia Methodologica*. Vyp. 25. S. 115–120. [in Ukrainian]
6. Lys V. (2015). Liudyna i liubov na viini, psevido yakoi — ATO [The person and love in war, the pseudo of which is ATO]. *Vdovychenko H. Mariupolskyi protses: roman*. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozvillia». S. 7–8. [in Ukrainian]
7. Polishchuk Ya. (2018). Hibrydna topohrafiia. Mistsia y ne-mistsia v suchasni ukrainskii literature [Hybrid topography. Places and non-places in modern Ukrainian literature]. Chernivtsi: Knyhy — XXI. 272 s. [in Ukrainian]
8. Polishchuk Ya. (2016). Reaktyvnist literatury [Reactivity of literature]. Kyiv: Akademydav. 192 s. [in Ukrainian]
9. Uliura H. (2015). Donbaskyi polonenyi [Donbass captive]. URL: <http://litakcent.com/2015/10/16/donbaskyj-polonenyj/> (accessed 20 June 2021). [in Ukrainian]
10. Yung K. (1991). Arhetip i simvol [Archetype and Symbol]. Sankt-Peterburg: Renessans. 262 s. [in Russian]
11. Yung K. (2006). Chelovek i ego simvoly [Man and His Symbols]. Moskva: Serebryanye niti. 352 s. [in Russian]